

Sivistyksen toimialue/ Varhaiskasvatuspalvelut

TUUSULAN VARHAISKASVATUKSEN KIUSAAMISEN EHKÄISYN JA PUUTTUMISEN SUUNNITELMA

Sisällys

1 Johdanto	2
2 Mitä kiusaaminen on?	5
3 Kiusaamisen ehkäisyn keinoja varhaiskasvatuksessa	6
1. Kasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutussuhde.....	7
2. Yhteisötaso	7
3. Ryhmätaso	8
4. Yksilötaso	9
4 Kiusaamisen huomaaminen ja tunnistaminen	10
5 Kiusaamisen puuttumisen keinot ja seuranta	11
6 Yhteistyö huoltajien kanssa	12
7. Ohjeistus kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen yksikössä	14
Lähteet.....	15

Työryhmä: Leena Soini, Arja Minkkinen, Soile Saarimäki 10/2019

1 Johdanto

Kiusaamisen vastaisen työn ja työrauhan edistämisen lähtökohtana on käsitys siitä, että vastavuoroiset ihmissuhteet ja ryhmään kuulumisen tunne ovat inhimillisen elämän perusta. Kaikki lapset haluavat kokea olevansa hyväksytyjä ja kuulua ryhmään. (OKM julkaisuja 16/2018, s. 56.)

Kädessäsi on varhaiskasvatuksen kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa sanotaan, että *varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnustetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. (Tuusulan varhaiskasvatussuunnitelma 2019, 27.)* Tätä suunnitelmaa toteutetaan myös varhaiskasvatuksen esiopetuksessa. Suunnitelman tueksi on tehty dia- sarja, joissa syvennyttään suunnitelman keskeisiin asioihin. Lisäksi on koottu tuki ja tietopaketti työkaluksi henkilöstölle.

Sosiaalisen vuorovaikutuksen tukeminen ja opettaminen ovat varhaiskasvatuksen keskeisimpiä tehtäviä. Varhaiskasvatuksessa kasvatus ja opetus tähtäävät siihen, ettei kiusaamista synny lainkaan ja lapset oppivat olemaan osa ryhmää toisiaan tukevalla ja kunnioittavalla tavalla. Pienten lasten parissa kiusaamisen ennaltaehkäisy on laadukasta peruspedagogiikkaa. Se on kasvatusta tasa-arvoiseen yhteiskuntaan, jossa yksilöt kannattelevat ja kunnioittavat toinen toisiaan. *Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. (Tuusulan varhaiskasvatussuunnitelma 2019, 27.)*

Huoltajat kokevat sosiaalisten taitojen vahvistamisen yhdeksi varhaiskasvatuksen kaikkein tärkeimmäksi tehtäväksi. Kaveritaitojen ja vertaissuhteiden harjoittelu tapahtuu varhaiskasvatuksessa kasvattajan tukemana. Pienenä opitut ryhmässä toimimisen taidot kantavat tulevaisuuteen. Kasvattamalla yhdessä huoltajien kanssa sosiaalisesti taitavia lapsia, voimme työllämme ennaltaehkäistä kiusaamista ja vahvistaa lasten kykyjä tulla erilaisten ihmisten kanssa toimeen myöhemmin elämässä.

Keskeistä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on pedagogisesti sensitiivinen aikuinen, joka kannattelee lapsen ja aikuisen välille muodostunutta lämmintä ja kunnioittavaa suhdetta. Pedagoginen sensitiivisyys tarkoittaa sitä, että kasvattaja havaitsee lapsen aloitteet ja

viestit ja vastaa niihin lapselle mielekkäällä tavalla. Turvallinen suhde tukee lasta hänen tarpeissaan ja auttaa häntä etsimään yhteisiä ratkaisuja toimiessaan ryhmässä toisten lasten ja aikuisten kanssa. Varhaiskasvatussuunnitelma velvoittaa varhaiskasvatuksen yhteisön jäseniä rohkaisemaan lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäseninä. Henkilöstön tulee tukea lasten vertaissuhteiden syntymistä sekä vaalia ystävyys-suhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen. (Tuusulan varhaiskasvatussuunnitelma 2019, 25.)

Kasvattajina meidän tulee ymmärtää, että jokaiseen ryhmään muodostuu oma normisto, joka säätelee sanattomastikin käyttäytymistä. Lapset tunnistavat jo varhain mitkä asiat ryhmässä ovat sallittuja ja mitkä asiat ja millaiset teot nostavat yksilön statusta ja valtaa. Usein lasten keskuudessa vallitsee normi, jossa kiusaamiseen puuttuminen ei ole sallittua, vaikka kiusaaminen ylipäätään olisi aikuisten ja lasten välisessä sopimuksessa kiellettyä. Ristiriitujen tullessa on tärkeää kysyä: "Mistä kaikesta tässä voi olla kysymys lasten välillä?" Lasten näkemykset tilanteista ovat aina henkilökohtaisia. Yksi varhaiskasvatuslain kymmenestä tavoitteesta on *kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen.* (Varhaiskasvatuslaki §10,

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>.)

Lapset seuraavat aikuisten tapaa puhua ja kohdella toisiaan. Kasvattajat luovat kannattelevaa ilmapiiriä sillä, miten he kohtaavat toisiaan. Kasvattajien tulee mallintaa lapsiryhmässä hyviä vertaissuhdetaitoja omalla esimerkillään suhteessa työyhteisön jäseniin. Kasvattaja vaikuttaa tekemisillään, tekemättä jättämisillään, asenteillaan, eleillään, ilmeillään ja olemuksellaan siihen, millainen ilmapiiri hänen ympärilleen muodostuu. Varhaiskasvatuslaki sanoo § 10, että *varhaiskasvatusympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä, kehitys ja muut edellytykset huomioon ottaen. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava terveellisiä, turvallisia ja asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys.* (Varhaiskasvatuslaki §10, <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>.)

On tärkeää nostaa huoltajien tapaamisissa esiin lasten sosiaalisten taitojen harjoittelun merkitys sekä ryhmän suunnitelma niiden tukemiseksi. Näin voimme vahvistaa taitoja yhteistyössä huoltajien kanssa. Ryhmävasuun tulee kirjata miten kasvattajat omalla toiminnallaan tukevat ja auttavat lapsia kaverisuhteissa ja sosiaalisten taitojen kehittämisessä? Miten kasvattajan sensitiivisyys ja sensitiivinen aikuinen määritellään meidän talossamme? Miten meillä olisi sellainen ryhmä, että siellä on kaikkien hyvä ja helppo olla? Millaisilla toimilla ja teoilla vaikutan sellaisen ryhmän syntyyn?

2 Mitä kiusaaminen on?

Varhaiskasvatuksessa on tärkeää yhteinen käsitys siitä, mitä kiusaaminen on, jotta sitä voidaan ennaltaehkäistä ja puuttua siihen. Varhaiskasvattajan tulee erottaa kiusaamisen ja riidan (konfliktin) ero. Kaikki lasten väliset riidat ja konfliktit eivät ole kiusaamista. Riidassa on usein kyse kahden suhteellisen tasaväkisen yksilön erimielisyydestä. Riitelyt ja erimielisyydet ystävyyssuhteissa kuuluvat asiaan, ja onkin tärkeää, että eri mieltä olemisen taitoja harjoitellaan aikuisen tukemana. (Repo, 2013, s.38.)

Kiusaamisen määrittelyä sekä tunnistamista hankaloittaa varhaiskasvatuksessa kiusaamissanan vaihteleva käyttö. Pieni lapsi saattaa kutsua eri asioita kiusaamiseksi ja heiltä saattaa puuttua sanat kertoa kokemuksistaan. Kasvattajan tulee toimia lapsen tulkkina ja auttaa lasta sanoittamaan kokemuksiaan sekä tunteitaan. (Repo, 2013, s. 40.)

Varhaiskasvattajan tulee tietää eri ikäkausiin liittyvistä valmiuksista ja huomioida yksilön oma kokemus sekä tunne. Jokainen lapsi kokee asioita eri tavalla, joten kiusaamista ei voi määritellä suoraan tekojen vaan lapsen kokemuksen kautta. Varhaiskasvatuksessa kiusaamisen taustalla on usein lasten vasta kehittymässä olevat sosiaaliset ja emotionaaliset taidot. Tämä voi vaikeuttaa kiusaamisen määrittelyä. Pieni lapsi ei välttämättä ymmärrä loukkaavansa, jos hänen taitonsa toimia ryhmässä ovat vasta kehittymässä ja tunteiden tunnistaminen on haasteellista. Varhaiskasvatusikäisen lapsen itsesääätely- ja vuorovaikutustaidot ovat vasta kypsymässä, jolloin lapsen saattaa olla vaikea säädellä käyttäytymistään ryhmässä. (Aho, 2017, s. 106., Haapsalo, Kirkkopelto & Repo, 2016, s.10-11.)

Kiusaamismuodot jaetaan yleisimmin suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen. Suorassa kiusaamisessa kiusaaja kohdistaa kielteiset teot suoraan uhriin. Epäsuora kiusaaminen ilmenee esimerkiksi ulkopuolelle sulkemisena, juorujen levittämisenä tai selän takana puhumisena. Kiusaaminen voidaan määritellä toistuvana, tietoisena ja tahallisenä. Se on ryhmäilmiö, jossa ilmenee useita rooleja: kiusaaja, uhri, apuri, kannustaja, hiljainen hyväksyjä sekä puolustaja. Kiusaamiseen liittyy aina vallankäyttö ja se voi olla joko suoraa tai epäsuoraa, fyysistä, sanallista tai psyykkistä. (Repo, 2013, s. 16, 38-45.)

Fyysinen	Psyykkinen	Sanallinen
Lyöminen, potkiminen, kamppaaminen, esteenä oleminen, vaatteiden repiminen, nipistely, kivien/hiekan heittäminen, leikkien sotkeminen	Uhkailu, manipulointi, kiristäminen, ilmeily, ilveily, poissulkeminen, leikin sääntöjen muuttaminen, selän takana puhuminen, puhumatta jättäminen	Haukkuminen, nimittely, hännääminen, lällättäminen, vaatteiden/hiusten yms. Kommentointi.

(Repo 2015.)

“On tärkeämpää ymmärtää ilmiön luonne ja ehkäistä sen syntymistä kuin pohtia täyttykö jonkin teon kohdalla kiusaamisen määritelmä” (Repo, 2013, s. 45).

3 Kiusaamisen ehkäisyn keinoja varhaiskasvatuksessa

“Jokaisen lapsen tulisi saada kohdata päivittäin positiivisia tilanteita ja tuntea onnistumisen kokemuksia niin kasvattajien kuin muiden lasten kanssa” (Pihlaja, 2018, s.165).

Varhaiskasvatuksessa kiusaamisen ehkäisy on kasvatusta ja opetusta, jonka tavoite on, ettei kiusaamista syntyisi lainkaan. Se on kasvatusta tasa-arvoiseen yhteiskuntaan, jossa yksilöt kannattelevat ja kunnioittavat toinen toisiaan. Varhaiskasvatuksessa opetetaan lapsille yhdessä toimimisen pelisääntöjä ja taitoja. Kiusaaminen on monimutkainen ryhmäilmiö ja sen ehkäiseminen edellyttää laadukasta pedagogiikkaa sekä tietoista ja johdonmukaista toimintaa nimenomaan kiusaamisen ehkäisemiseksi. Varhaiskasvatuksessa tulee ehkäistä kiusaamista vahvistamalla hyvinvointiosaamista sekä tukemalla ja ylläpitämällä monipuolisesti lasten vertaissuhteita. Varhaiskasvatus mahdollistaa kaveritaitojen kehittymisen vertaisyhteisössä ja on merkittävässä asemassa näiden taitojen harjoittelussa. Varhaiskasvatuksessa tulee puuttua kaikkeen toista loukkaavaan käytökseen, ettei se muutu jatkuessaan kiusaamiseksi. Lasten itsesäätelyn ja itsehillinnän taidot, empatiataidot sekä moraalinen kehitys ovat tärkeitä taitoja, jotka ehkäisevät kiusaamisen syntymistä. Varhaiskasvatuksen tärkeänä tehtävänä on opettaa lapsia tunnistamaan ja hallitsemaan omia negatiivisia tunteitaan sekä kehittää lasten itsesäätelyn taitoja. On tärkeää kuitenkin muistaa, että kukaan lapsi ei synny kiusaajaksi tai kiusatuksi, vaan kehitys tapahtuu pikkuhiljaa vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. (Repo, 2013, s. 16, 19-20, 98.)

Kiusaamisen ehkäisyä voidaan jakaa neljään ulottuvuuteen:

1. Kasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutussuhde

Lapsen viihtyvyyteen ryhmässä sekä sosiaalisiin taitoihin vaikuttaa läheisyyden, lämpimän ja turvallisen vuorovaikutussuhteen rakentaminen aikuisen kanssa. Kasvattajan vastuulla on luoda ja kannatella sensitiivistä vuorovaikutusta arjen erilaisissa tilanteissa yksittäisen lapsen kanssa sekä koko ryhmän lasten kanssa.

Pedagogisesti sensitiivinen aikuinen havaitsee ja vastaa lapsen aloitteisiin sopivalla tavalla. Oikeudenmukaisessa ilmapiirissä huomioidaan lapsen yksilölliset tarpeet ja nähdään omana itsenään sekä kunnioitetaan sellaisenaan. Oikeudenmukaisuutta on hyväksyä, että lapset tarvitsevat eri määrän saadakseen yhtä paljon. (Repo, 2013, s. 99.) Kasvattajien on hyvä pysähtyä keskustelemaan työyhteisössä sekä tiimissä, toimintakauden aikana mitä pedagoginen sensitiivisyys ja sensitiivinen kohtaaminen tarkoittavat arjessa. Kasvattaja voi hyödyntää [Mll:n Mielelukutaitoa digimateriaalia](#), jonka ääressä voi pysähtyä pohtimaan omaa sensitiivisyyttään (Kasvattajan itsearviointilomake s. 15).

2. Yhteisötaso

Varhaiskasvatuksessa lapsen arkipäivän olennainen osa on yhdessä toimiminen ja oppiminen. Tämän lisäksi lapsi rakentaa sosiaalista identiteettiään yhteisön jäsenenä. Varhaiskasvatuksessa lapset harjoittelevat vuorovaikutustaitoja, toisten kanssa toimimista, roolien ottoa sekä jakamista. Ryhmässä lasten erilaiset kokemukset ja tiedot kohtaavat. Yhteisön jäsenyyden saavuttamien eli ryhmään kuulumisen kokemisen tunne ei ole välttämättä lapselle helppoa. Jokainen varhaiskasvatuksen ryhmä muodostaa omanlaisensa kulttuurin, vuorovaikutustavat ja käytännöt. Erilaiset varhaiskasvatuksen rutiinit muodostavat kontekstin (toimintaympäristön), jossa lapset voivat yhteistoiminnassa oppia toisiltaan, saaden kokemuksia yhteisöön kuulumisesta ja omaksua yhteisen vertaiskulttuurin. (Koivula, Marjanen & Marttila, 2013, s. 22-23.)

Yhteisöllisyys kehittyy ja vahvistuu hitaasti, mihin voi vaikuttaa kaikki toimintakauden aikana tapahtuvat muutokset. Yhteisöllisyys on havaittavissa aluksi yksilötasolla ystävysten kesken, minkä jälkeen se vahvistuu ja näkyy pienryhmätasolla. Koko ryhmän tasolla yhteisöllisyys näkyy vasta useamman kuukauden päästä. Varhaiskasvatuksen kasvattajilla on merkittävä rooli yhteisöllisyyden muodostumisessa. Kasvattajat ja

työyhteisö toimivat roolimalleina yhteisöllisyyden kehittymiselle. (Koivula, Marjanen & Marttila, 2013, s. 22-25.)

Huoltajien rooli kiusaamisen ehkäisyssä ja puuttumisessa on tärkeää. Tämä edellyttää avointa keskustelua kasvatusyhteistyöstä huoltajien kanssa. Keskustelu huoltajien kanssa tukee yhteisten arvojen muodostumista. (Kirves, Stoor –Grenner, 2010, s. 46.)

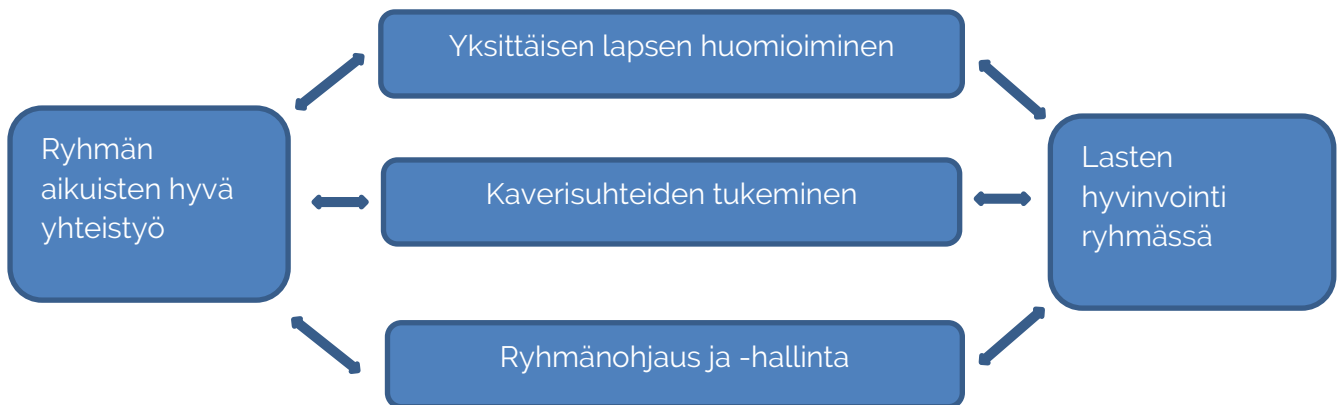
3. Ryhmätaso

Myönteinen ja turvallinen toimintakulttuuri on varhaiskasvatuksen tärkeä toimintaperuste. Myönteistä ryhmähenkeä ja ryhmän ryhmäytymistä tulee rakentaa ja tukea systemaattisesti koko toimintakauden. Turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri on edellytys ryhmässä ilmenevälle myönteiselle yhteistoiminnalle, jolloin lapset taitojensa mukaan huomioivat ja auttavat toisiaan. Turvallisessa ryhmässä lapsi kokee olevansa hyväksytty ja kuuluvansa joukkoon. Lämmin, emotionaalista hyvinvointia vahvistava ilmapiiri tukee lapsen itsetuntoa ja ehkäisee kiusaamista.

Turvalliseen toimintakulttuuriin kuuluu vahvasti pedagoginen toiminnan struktuuri, rajat ja säännöt. Rajoja ja sääntöjä tarvitaan ryhmässä. Sääntöjä voidaan luoda myös positiivisuuden kautta. Ryhmässä saa auttaa toisia. Ryhmässä lohdutetaan murheen keskellä sekä iloitaan toisen kanssa ja toisen puolesta. Lapsi tarvitsee rajoja oman kehityksensä, turvallisuutensa ja hyvinvointinsa vuoksi. Rajojen kautta lapsi oppii myös erilaisia sosiaalis-emotionaalisia taitoja, esimerkiksi miten toisia ihmisiä ja eläimiä kohdellaan kunnioittavasti tai miten toimia, jos ei oma tahto toteudukaan. Lämpimässä vuorovaikutussuhteessa lapset pyrkivät toimimaan kasvattajien ohjeiden mukaan. Myönteinen ilmapiiri tukee lapsen turvallisuuden tunnetta. Turvallisuuden tunnetta edesauttaa, että lapsella on riittävästi positiivisia vuorovaikutuskokemuksia toisten lasten ja kasvattajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa työyhteisön ilmapiiri on merkittävä osatekijä turvallisuuden tunteen kehittymisessä.

Turvallinen ryhmä on myös edellytys osallisuuden toteutumiselle. Osallisuuden vahvistaminen toimii tärkeänä kiusaamisen ehkäisyn keinona. Osallisuus on yhteisöön kuulumista. Kasvattajan tehtävä on luoda ja kehittää käytäntöjä, joilla jokaisen lapsen on mahdollisuus ilmaista omia näkemyksiään, tulla kuulluksi sekä osallistua itseään koskevien päätösten tekemiseen yhdessä kasvattajien ja muiden lasten kanssa. Ryhmätasolla kiusaamisen ehkäiseminen tarkoittaa ryhmän systemaattista rakentamista ja mielekkään tekemisen tarjoamista joka päivä. Kaikkien lasten tulee tuntee, että heitä arvostetaan ja kunnioitetaan, ja että he voivat luottaa kasvattajien olevan läsnä ja auttavan heitä tarvittaessa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrittävät, että lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. (Ahoon, 2017, s. 159, 163, Kirves, Stoor-Grenner, 2010, s. 23, Mll Mielenlukutaito, s. 16- 17, Laaksonen, Repo, 2017, s.10, 14., Repo, 2013, s. 122-124. Tuusulan kunnan varhaiskasvatussuunnitelma, 2019, s.27.)

Päiväkotiryhmän kasvattajan tukea tarvitaan kolmella tasolla:

Mielenlukutaito s. 17

4. Yksilötaso

Lapselle muodostuu terve identiteetti, kun hän kokee tuottavansa iloa muille. Lapsen identiteetin muodostumiseen ja vahvistumiseen liittyy voimakkaasti hänen kokemuksensa kannattelusta ja aidosta kunnioittavasta kohtaamisesta. Kasvattajan puhe/ sanat vahvistavat lapsen identiteettiä. Tämän takia kasvattajien on tärkeä tiedostaa millaisia kuvailevia sanoja he käyttävät lapsista. (Repo, 2013, s. 110.)

Varhaiskasvatuksessa **tunnetaitojen** tukeminen on yksi keskeisimmistä tavoitteista. Tunnetaidoilla tarkoitetaan lapsen kykyä tunnistaa, nimetä ja säädellä tunteitaan. Kaikkea ihmisen toimintaa ohjaavat tunteet, vaikka emme olisi tietoisia niistä. Tunnetaidot vaikuttavat käyttäytymiseen, itseensä ja toisiin suhtautumiseen sekä henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin. Tunnetaitoja harjoitellessa lapsen itsetuntemus kasvaa ja hän saa kokemusta siitä, että voi itse vaikuttaa oloonsa, ajatuksiinsa ja tunteisiinsa. Pieni lapsi harjoittelee vielä näitä taitoja. Lapsen voi olla vaikea tunnistaa, ilmaista ja säädellä tunteita. Tunnetaitojen kehittymättömyys näkyy hyvin lapsen toimiessa ikätovereiden kanssa, ristiriitatilanteissa ja leikeissä. Lapsen voi olla vaikea ilmaista itseään tai nähdä asia toisen lapsen näkökulmasta. Tunteet voivat olla äärimmäisen voimakkaita tai korostetun

peiteltyjä. Taitojen oppimiseen lapsi tarvitsee aikuisen mallia, tukea, ohjausta ja kärsivällisyyttä. (Ahonen, 2017, s.53., Jääskinen, 2017, s. 35-36.)

Itsesäätelytaidot liittyvät merkittävästi **sosiaalis-emotionaalisiin taitoihin**. Tunteiden säätely liittyy siihen, miten lapsi pystyy säätämään omaa käyttäytymistään. Oman toiminnan säätely kehittyy vuorovaikutuksessa aikuisten kanssa. Myötätunto on myös osa kehittyviä sosiaalisia taitoja. Tämä kehittyy, kun lapsi kasvaa ympäristössä, jossa ilmapiiri on empaattinen ja sensitiivinen. (Haapsalo, Kirkkopelto & Repo, 2016 s. 13.) **Kehotunnekasvatus** auttaa lasta tuntemaan ja pitämään huolta omasta kehostaan. Se vahvistaa itsearvostusta ja turvataitoja. Sen avulla lapsi oppii arvostamaan omaa ja muiden kehoja ja ymmärtää ihmisten yksilöllisyyden. (Repo, LAPE-päivät 2017., Repo, 2013, s. 134- 135, 212., Laaksonen, Repo, 2017, s. 10.)

Tuusulan varhaiskasvatuksessa on käytössä Mini-Verso vertaissovittelumalli. Mini-Verson käyttöön on koulutettu laajasti Tuusulan kunnan varhaiskasvatuksen henkilöstöä. Tuusulan varhaiskasvatuksessa toimii myös Mini-Verso-mentoreita, jotka ylläpitävät yhdessä yksiköiden kanssa vertaissovittelun osaamista ja aktivoivat henkilöstöä vertaissovittelumallin käyttöön. Mini-Verso on toimintamalli, jonka avulla sovittelukoulutuksen saanut kasvattaja auttaa lapsia löytämään itse ratkaisuja ristiriitoihinsa. Mini-Verso on toimintamalli, jossa jokaista lasta kuunnellaan ja kunnioitetaan. [Mini-Verso](#) sovittelumalli vahvistaa lapsen osallisuutta, tukee yhteisöllisyyttä ja luo turvallisuutta. Mini-Verso materiaalipankki on miniverso koulutetun henkilökunnan käytettävissä. Käyttäjätunnuksen ja salasanan sivustolle saa oman yksikön johtajalta.

4 Kiusaamisen huomaaminen ja tunnistaminen

Kiusaamisen huomaamisen ja tunnistamisen edellytyksenä on kasvattajien yhteinen näkemys kiusaamisen määritelmästä, eri muotojen tunnistamisesta sekä yhteinen ymmärrys kiusaamisesta ilmiönä. Näin kiusaamiseen voidaan puuttua oikein sekä tilanteen vaatimalla tavalla. Kasvattajien tulee luoda ryhmään luottamuksellinen ilmapiiri, jossa lapsella on helppo tulla kertomaan asioita. Lapsella on oikeus kertoa sekä tulla kuulluksi ilman leimautumisen tunnetta.

Havainnointi on ratkaiseva toimintamalli tilanteiden huomaamiseen sekä kiusaamistilanteiden syntyminen estämiseen. Leikkejä havainnoimalla ja dokumentoimalla saadaan runsaasti tietoa lasten välisistä vuorovaikutussuhteista, lapsiryhmän dynamiikasta sekä yksittäisen lapsen vuorovaikutussuhteen laadusta muiden lasten kanssa. Leikistä poissulkeminen on tyypillinen kiusaamisen muoto pienillä lapsilla. Leikkikaverin valinta on myös tilanne, jossa lapset käyttävät valtaa ja manipuloivat

ryhmän sosiaalisia suhteita. Tutkimusten mukaan kiusaamista esiintyy esim. vapaissa leikkitilanteissa, joissa lapset ovat keskenään. Tämän vuoksi on tärkeää, että kasvattajat ovat riittävän lähellä ja läsnä olevia, jotta voivat huomata mitä lasten välisissä tilanteissa tapahtuu ja milloin kasvattajan on hyvä liittyä aktiivisesti tilanteeseen mukaan. (Kirves & Stoor-Grenner, 2010, s. 18, s.32-33., Viinikka, Viljanen, 2017, s. 23) Havainnointiin materiaalia mm. [Huomaa minut](#)- havainnointilomake Mielenlukutaito-oppaasta s.36-37.)

5 Kiusaamisen puuttumisen keinot ja seuranta

Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja.

Ryhmävasuun/pph:n tiimivasuun kirjataan, millä keinoilla ja menetelmillä lapsiryhmässä tuetaan yhteisöllistä ja turvallista ilmapiiriä kiusaamista ehkäisten. Ryhmä-/tiimivasuun tulee avata kiusaamisen puuttumisen keinoja ja toimintakulttuuria, jolla tuetaan lasten hyvinvointia. Suunnitelmaan kirjataan konkreettiset toimenpiteet, joilla tuetaan lasten sosiaalisia taitoja, kaveritaitoja, itsesäätelytaitoja ja kehotunnetaitoja. Toimenpiteiden toteutumista seurataan säännöllisesti. Seuranta ja arviointi kirjataan ryhmä/tiimivasuun. Lapsilta ja huoltajilta tullut palaute käsitellään mahdollisimman pian ja seuranta sovitaan yhdessä huoltajien kanssa. Tarvittaessa päivitetään ryhmä/tiimivasua ja lapsen vasua. (Tuusulan varhaiskasvatussuunnitelma, 2019, s. 27- 28.)

Pienten lasten parissa kiusaamistilanteisiin puuttuminen tarkoittaa laajempaa tilanteen kartoitusta kuin vain sen hetkistä tilannetta. Sitä ei voida irrottaa kiusaamisen ehkäisystä erilliseksi osa-alueeksi. Kiusaamisen ehkäisy on osa kiusaamisen puuttumista ja päinvastoin. Edellytys kiusaamisen puuttumiseen on, että huomataan mitä ryhmässä tapahtuu ja miksi. Kasvattajien on tärkeä tunnistaa kiusaamistilanteet. Aito läsnäolo ja lasten kuuleminen ja kuunteleminen mahdollistavat kiusaamisen tunnistamisen ja huomaamisen. Kaikkiin lasten välisiin riitoihin ja konflikteihin on tärkeä puuttua, mutta tavat puuttua vaihtelevat tilanteen mukaan.

Kaikkiin tapauksiin vaikuttavat monet seikat, kuten ryhmän muut lapset ja heidän vuorovaikutuksensa keskenään, vallan jakautuminen ryhmässä, aikuisten asenteet, vallan jakautuminen aikuisten kesken sekä lasten ja aikuisten vuorovaikutus. Jokainen

kiusaamistilanne tai konflikti on erilainen. Tämän takia on vaikea laatia yhtä ratkaisumallia tai toimintatapaa, joka sopisi kaikkiin kiusaamistilanteisiin. Oikeanlaisen toimintavan löytäminen edellyttää lasten tuntemista, sekä tilanteen havainnointia sekä aikuisen sensitiivisyyttä.

Konfliktit ja riidat voidaan yleensä ratkaista heti mutta kiusaamisen selvittely vaatii pidempää työskentelyä, jossa selvitetään kiusaamisen osallisena olleiden tilannetta sekä koko ryhmän tilannetta. Kiusaamistilanteissa tapahtuu lasten välistä vallankäyttöä, jonka vuoksi lapsi, joka on kiusaamisen kohde (uhri) joutuu heikompaan asemaan ja hänen on mahdotonta puolustaa itseään. Ehdottoman tärkeää on, että kasvattaja selvittää tilanteen alusta loppuun. Kiusaamistilanteet eivät voi olla konfliktien ratkaisun harjoittelua. (Repo, 2013, s. 199- 204.)

Tärkeä osa kiusaamistilanteisiin puuttumisessa on seuranta. On tärkeää, ettei kiusaamistilanteiden annetta jatkua ja niiden loppumista on seurattava. Pienten lasten parissa seurannalla tarkoitetaan sitä, että seurataan tarkasti lasten oppimista ja siihen kiinnitetään huomiota systemaattisesti. Pienet lapset kuitenkin vasta harjoittelevat ja ei voida olettaa, että lapsi oppii yhden kerran sanomisesta toimimaan uudella tavalla. Laura Revon (2013) tutkimuksen mukaan varhaiskasvattajat arvioivat, että puuttumisen jälkeen tilanteet loppuivat. Tämä puoltaa sitä, että kiusaamisen ehkäisyyn kannattaa panostaa varhain. (Repo, 2013, s. 203- 204.)

6 Yhteistyö huoltajien kanssa

Kasvattajan pedagogisesti sensitiivinen, kunnioittava ja avoin suhde huoltajiin on avainasemassa kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Yhteistyö huoltajien kanssa on vuorovaikutteista ja se edellyttää kasvattajilta aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajien ja kasvattajien yhteiset keskustelut ja havainnot lapsen päivästä, luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle. (Tuusulan varhaiskasvatussuunnitelma, 2019, s. 31).

Huoltajien tapaamisessa kasvattajan on tärkeää nostaa esille lasten sosiaalisten taitojen sekä tunnetaitojen harjoittelun merkitys sekä ryhmän oma suunnitelma näiden taitojen tukemiseksi. Näin voimme vahvistaa taitoja yhteistyössä huoltajien kanssa. Lapsen tunteiden säätelyn kehittymistä on tärkeä tukea myös kotona, vaikka kiusaaminen tapahtuukin ryhmässä. Huoltajat voivat osallistua me-hengen luomiseen. Ryhmää vahvistaa huoltajien myönteinen asenne ja halu osallistua yhteisiin tilaisuuksiin sekä halu tutustua ryhmän muihin lapsiin ja heidän huoltajiinsa. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää tukea verkostoitumista. Yhteisöllisyyttä voidaan lisätä erilaisissa tilaisuuksissa esim. vanhempainillat, vanhempainkerhot, erilaiset tapahtumat. (Repo, 2013, s.208. Haapsalo, Kirkkopelto & Repo, 2017, s. 14.)

Luottamuksellisen ilmapiirin vallitessa huoltajat uskaltavat ottaa puheeksi kiusaamiseen liittyviä asioita. Huoltajia rohkaistaan ottamaan puheeksi lapsen kertomat kokemukset päiväkodista. Huoltajan huoli on otettava vakavasti ja selvityksen lähtökohtana tulee pitää lapsen kokemusta asiasta. (Repo, 2013, s. 207.) Lähtökohta tilanteen selvittelylle ei ole syyllisten etsiminen tai löytäminen, vaan kasvattajien ja huoltajien yhteistyö, jossa muodostetaan käsitys tilanteesta ja sovitaan millä keinoin lapsia tuetaan ryhmässä ja miten huoltajat voivat tukea lasta kotona.

7. Ohjeistus kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen yksikössä

Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman kirjaus ja arviointi noudattaa yksikön Varhaiskasvatuksen sekä varhaiskasvatuksen esiopetuksen työ-, arviointi- ja kehittämissuunnitelman (TAK) aikataulua. Varhaiskasvatuksen työ-, -arviointi- ja kehittämissuunnitelmassa (TAK:ssa) tulee ilmetä miten yksikössä johdetaan, kehitetään ja arvioidaan kiusaamisen ehkäisemistä ja puuttumista.

Varhaiskasvatuksen esiopetuksen TAK suunnitelmaan kirjataan kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen liittyvät asiat kohtaan, jossa kiusaaminen mainitaan.

Ryhmävasussa / pph:n tiimivasussa ei ole erillistä kohtaa, johon kirjataan kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen liittyvät asiat, joten ne tulee sisällyttää muihin käytössä oleviin, sopiviin kohtiin. Esim.

- Leikki ja monipuoliset oppimisympäristöt
- Minä ja meidän yhteisömme

Ryhmävasuun sekä PPH:ssa tiimivasuun kirjataan konkreettiset toimenpiteet, joilla tuetaan lasten **sosiaalisia taitoja, kaveritaitoja, itsesäätelytaitoja, kehotunnetaitoja**

Lisäksi tulee pohtia ja kirjata:

★ millä keinoilla ja menetelmillä lapsiryhmässä tuetaan yhteisöllisen ja turvallisen ilmapiirin kehittymistä
★ millä keinoilla kiusaamiseen puututaan
★ miten kehitetään toimintakulttuuria, jolla tuetaan lasten hyvinvointia
★ miten konkreettisia keinoja sekä toimenpiteitä arvioidaan ja päivitetään toimintavuoden aikana

(Tuusulan kunnan varhaiskasvatussuunnitelma, 2019, s. 27.)

Tukikysymyksiä kasvattajalle/ tiimille:

- Miten luon/luomme sellaisen ryhmän, jossa on hyvä ja helppo olla?
- Miten tuetaan ryhmään liittymistä?
- Mitä sensitiivinen aikuinen sekä sensitiivinen kohtaaminen tarkoittaa meidän ryhmässämme?
- Miten kiusaamistilanteisiin puututaan- esim. menetelmät ja toimintakulttuuri?
- Toimenpiteiden toteutuminen ja seuranta? Miten, koska ja millä välineillä arvioidaan?

Lähteet

Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas. PS-kustannus. Bookwell Oy.

Haapsalo T., Kirkkopelto K., Repo L., 2016. MUN JA SUN JUTTU! Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Lasten keskus. Premedia Helsinki.

Jääskinen, A-M., Pelliccioni S. 2017. Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen. Lasten keskus ja Kirjapaja Oy, Helsinki.

Kanninen, K., Sigfrids A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. PS-kustannus. Bookwell Oy.

Kirves, L., Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Mannerheimin lastensuojeluliitto, Folkhälsan.

<https://www.mll.fi/ammattilaisille/varhaiskasvattajille/kiusaaminen-paivakodissa/kiusaamisen-ehkaisyn-suunnitelma-varhaiskasvatuksessa/>

Lajunen, K., Andell, M., Ylenius.Lehtonen, M. 2019. Tunne- ja turvataidot lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Marjanen P., Marttila M., Varsa M.(toim.)2013. Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille.PS-kustannus. Bookwell Oy.

Mielenlukutaitoa! Opas turvallisen päiväkotiryhmän rakentamiseen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. (MLL). Viinikka A., Viljanen M. 2017. S.23. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Hämeenkyrön kirjapaino Oy,

https://dzmdrerwnqzcx.cloudfront.net/prod/2017/08/04185742/MLL_Mielenlukutaitoa_www.pdf

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:16, Kiusaamisen ehkäisy ja työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Loppuraportti

Pihlaja P. 2018. Teoksessa, Pihlaja, p. ja Viitala, R. (toim.) 2018. Varhaiserityiskasvatus. PS-kustannus. Otavan kirjapaino Oy.

Perusopetuslaki (628/1998, 29§), Oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L7P29>

Repo, L. 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. PS-kustannus. Bookwell Oy.

Repo, L. 2015. LAPE-päivät 30.05.2017. Helsingin yliopisto.

Varhaiskasvatuslaki

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

Väestöliitto. Vaestoliitto.fi/lapsijaseksuaalisuus

http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/seksuaalikasvatuksen-paakohdat/kehotunnekasvatus/

<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-lyhennettyna/>

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2